

לוחמת המידע של איראן

איתי חימיניס¹

רקע

איראן היא שחקנית פעילה בזירת לוחמת המידע והמערכה על התודעה במישור האזורי והגלובלי, לצד רוסיה וסין.² מאמר זה מנתח ומעריך את יכולותיה ופעולותיה של איראן בתחום לוחמת המידע, מתאר את רכיביה השונים של לוחמת המידע האיראנית ומדגים כיצד היא משרתת את יעדיה המדיניים והצבאיים של איראן, ובהם חיזוק דימויו ומעמדו של המשטר וערעור חוסנם הפנימי של יריביו. המאמר נועד להציג את איום לוחמת המידע האיראני כרכיב בדיון על לוחמת מידע בזירת התודעה, ובמסגרת זו כאיום פוטנציאלי על ישראל.

מאפייני לוחמת המידע האיראנית

איראן, בדומה למדינות נוספות, רואה בלוחמת מידע כלי המסייע לה להשיג את יעדיה המדיניים והצבאיים, לצד כלים נוספים שאינם צבאיים (סיוע כלכלי, למשל). לוחמת

1 איתי חימיניס הוא מלגאי ניובאואר במכון למחקרי ביטחון לאומי.

2 זיהויה של איראן כשחקנית חשובה בזירת לוחמת המידע בא לידי ביטוי בדבריהם של מספר בכירי ממשל אמריקאים. יועץ הנשיא לביטחון לאומי אמר באוגוסט 2018: "I can say definitively that it's a sufficient national security concern about Chinese meddling, Iranian meddling and North Korean meddling that we're taking steps to try and prevent it", <https://cnn.it/2E4i4mI>; מפקד פיקוד המרכז האמריקאי אמר, בהקשר זה, בספטמבר 2017: "One of the key things that we see here is their [Iran's] use of cyber capabilities to manipulate the information environment. This is where you see the most significant influence of these actors in this particular space. Their ability to use cyberspace to manipulate information, propagate a message is a key aspect of what we see": <http://bit.ly/2NmxqXS>; סגן מנהל המרכז לאיומי הסייבר במשרד הנשיאות, מייקל מוס, אמר, באוגוסט 2018: "Russia, China, Iran and North Korea will pose the greatest cyber threats to the U.S. during the next year", <http://bit.ly/2TdJ3Wt>

המידע האיראנית כוללת דיפלומטיה ציבורית, מבצעי השפעה בסייבר ותקשורת אסטרטגית, ומהווה נדבך מרכזי בתפיסה מגובשת ומבוססת המקנה עדיפות ללוחמה לא צבאית. זאת, לנוכח נחיתותה הצבאית והקונבנציונלית של איראן ביחס לאויביה וחששה מעימותים צבאיים איתם.

לוחמת המידע האיראנית מהווה חלק מתפיסה רחבה וקוהרנטית של לוחמה פוליטית. על פי מכון ראנד, לוחמה פוליטית היא "שימוש מכוון באחד או יותר ממרכיבי העוצמה (דיפלומטיה, מידע, צבא וכלכלה) במטרה להשפיע על קבלת ההחלטות או על המדיניות במדינת יריב. לוחמה פוליטית היא לרוב חסויה, ותמיד תהיה מחוץ למרחב של מלחמה בין מדינות".³ חשיבות מיוחדת במסגרת לוחמה פוליטית יש ללוחמת מידע: "זירת לוחמת המידע היא זירת לוחמה בעל חשיבות רבה מאוד, משום שתפיסות המתעצבות במסגרתה יכולות להיות בעלות השפעה מכרעת. לוחמת מידע יכולה לפעול באופנים שונים, על ידי העצמה, טשטוש ושכנוע".⁴

לוחמת המידע, כחלק מהמערכה על התודעה, הינה, כאמור, חלק ממכלול רחב של מאמצים שמפעילה איראן לצורך השגת יעדיה, לרבות הרחבת בסיס ההשפעה האיראנית במזרח התיכון, ערעור חוסן הפנימי של יריבותיה, ובכללן מדינות המפרץ, חיזוק השפעתם של מאמציה הצבאיים (למשל, על ידי הפרזה בהצלחתם) ושיפור דימויה של איראן ושל מדיניותה האזורית. בנוסף, יש בלוחמת המידע האיראנית גם כדי לתמוך ביכולתה לייצא את עקרונותיה האידיאולוגיים, הדתיים והתרבותיים, ובכלל זה המאבק במערב והתמיכה ב"התנגדות".

לוחמת המידע האיראנית כוללת שימוש במגוון רחב מאוד של כלים. איראן עושה שימוש בדיפלומטיה ציבורית⁵ ובתקשורת אסטרטגית⁶ בצורה של התבטאויות פומביות מצד בכירי המשטר או דוברים אחרים מטעמו, וכן בתקשורת "מסורתית", כגון שידורי טלוויזיה ורדיו, תוצרי תרבות פופולרית (סרטים, ספרים, שירים וכדומה) והאינטרנט, על שלל האפשרויות שהוא מציע – החל ממדיה חברתית ועד אתרי חדשות. התכנים שמאפיינים את לוחמת המידע האיראנית מגוונים ומשתנים בהתאם להקשר ולצורך

3 Linda Robinson, Todd C. Helmus, Raphael S. Cohen, Alireza Nader, Andrew Radin, Madeline Magnuson and Katya Migacheva, *Modern Political Warfare: Current Practices and Possible Responses* (Santa Monica, CA.: RAND Corporation, 2018), <http://bit.ly/2SmhNAz>

4 שם, עמ' XIX.

5 מאמץ תקשורתי מצד ממשלה מול ציבורים זרים לצורך שיפור הבנתם והזדהותם עם הרעיונות, התרבות, המוסדות וקווי המדיניות של המדינה. זמין ב-<http://bit.ly/2SmhPbF>

6 לדיון במושג "דיפלומטיה ציבורית" בהקשרים תרבותיים שונים ראו: <http://bit.ly/2IAv2hw>
קיימות הגדרות שונות למושג "תקשורת אסטרטגית", הגם שמרביתן עוסקות ברתימת כלל אמצעי התקשורת שעומדים לרשות ארגון לצורך קידום יעדיו. קיימים מספר מקורות רלוונטיים לכך – <http://bit.ly/2TcLWH4>; <http://bit.ly/2GV6ldg>; <http://bit.ly/2E4SSML> לדיון על "תקשורת אסטרטגית" בהקשר של מבצעים צבאיים ראו: <http://bit.ly/2E4SSML>

הקונקרטי, ובנוסף לכך הם מותאמים ומסתגלים במהירות ובצורה רלוונטית להשתנות סביבתה של איראן ולאתגרים עימם היא מתמודדת.

בראייה היסטורית, השימוש האיראני בלוחמת מידע, כגון פוסטרים, קלטות ועלוני הסברה, היה נפוץ עוד בימי השאה, כאשר מתנגדיו עשו שימוש רחב באמצעים אלה לעיצוב התודעה כחלק ממאבקם בו. לאחר המהפכה ב-1979, משטר האייתולות באיראן אימץ כלים ושיטות אלה כדי להבטיח את שרידותו ולהפיץ את עקרונותיו גם מחוץ לגבולות המדינה.⁷ בדומה למשטרים אוטוריטריים אחרים, קיימת בקרב המשטר האיראני תפיסה ארוכת שנים, לפיה האיום המרכזי מצד אויביה של איראן אינו רק צבאי קונבנציונלי, אלא גם תרבותי ורעיוני, קרי, מאבק על צבינה של החברה האיראנית. ביטוי בולט לכך ניתן במהלך אירועי המחאה הפנימית במדינה בשנת 2009. אירועים אלה זוהו, בראיית מקבלי ההחלטות האיראניים, כהמשך ישיר של מאמץ תודעתי רחב מצידם של אויבי איראן, ובראשם ארצות הברית, להסית את דעת הקהל הפנימית נגד המשטר במטרה לגרום למהפכה נגדו. בראייה האיראנית, היבטים תרבותיים, מחשבתיים ורעיוניים, המאיימים על לבבותיהם ומוחותיהם של אזרחי איראן, מחייבים לנקוט מאמצי תודעה לצורך שמירה על צבינה של הרפובליקה האסלאמית, הן מבית והן כלפי חוץ.⁸

ביטויים עדכניים של לוחמת המידע האיראנית

השימוש האיראני בלוחמת מידע(לצד כלים נוספים) בא לידי ביטוי, בין השאר, במעורבותה האזורית.⁹ בחינה קצרה של מאמציה בתחום זה מלמדת, שעל אף הנסיבות השונות והאמצעים המגוונים, לוחמת המידע האיראנית מהווה נדבך, לרוב משלים, של מאמצים איראניים אחרים – פוליטיים או צבאיים. כך, הישגיה המרכזיים של

7 Ariane M. Tabatabai, "A Brief History of Iranian Fake News", *Foreign Affairs*, August 24, 2018, <https://fam.ag/2E8F6bU>

8 כך, למשל, הזהיר המנהיג העליון של איראן ב-2015 כי "המאמצים הביטחוניים והכלכליים של המערב נגד איראן אינם מסוכנים כמו מאמציו התרבותיים, האינטלקטואליים והפוליטיים", <http://bit.ly/2GDD7jT>; מוטיבים של קורבנות, חוסר ביטחון וחוסר אמון כלפי שכנותיה של איראן וכלפי המערב, בשל ההיסטוריה של עימותים לאורך גבולותיה ושל מעורבות זרה בענייניה הפנימיים, באים גם הם לידי ביטוי בלוחמת המידע האיראנית. התכנים המאפיינים את לוחמת המידע האיראנית במסגרת זאת מלמדים פעמים רבות על החשדנות העמוקה והחשש המתמשך מתוקפנות זרה, באמצעות תיאורים קונספירטיביים על האיומים עימם איראן מתמודדת.

9 רז צימט, "העוצמה הרכה של איראן במזרח התיכון", הפורום לחשיבה אזורית, 10 בנובמבר 2017, regthink.org/articles/ של איראן במזרח התיכון הם דבריו של מפקד פיקוד המרכז האמריקאי (סנטקו"ם): "One of the key things that we see here is their [Iran's] use of cyber capabilities to manipulate the information environment", <http://bit.ly/2VfiDBe>

איראן באזור בשנים האחרונות הושגו באמצעות הפעלת כוח צבאי קונבנציונלי, סיוע צבאי וכלכלי לבעלות בריתה או דיפלומטיה מדינית.

תקשורת אסטרטגית ודיפלומטיה ציבורית

תקשורת אסטרטגית בהקשרה האיראני היא שימוש, פומבי וחשאי, בכלל האמצעים העומדים לרשות המשטר לצורך העברת מסרים. דיפלומטיה ציבורית היא השימוש שעושה איראן באמצעים שונים לצורך יצירת שיח ישיר עם מגוון של ציבורים. השימוש האיראני בתקשורת אסטרטגית ובדיפלומטיה ציבורית, כחלק מלוחמת המידע של איראן, נשען על היכרות טובה עם קהלי היעד שעליהם היא מעוניינת להשפיע, כמו גם על ניסיון להתאמה מיטבית של המסרים הפומביים (מילוליים או אחרים) לצורך השגת המטרות. איראן עושה, למשל, שימוש באמצעי תקשורת לצורכי הרתעה, וזאת באמצעות העצמת "תג המחיר" שאויביה ישלמו אם יחצו "קווים אדומים". היא עושה זאת הן על ידי הצגת אמצעי לחימה מתקדמים והן בהתבטאויות פומביות מאיימות. להלן יפורטו מאמצי ההשפעה האיראניים בדרכים שונות, שהסתיימו לאו דווקא בהצלחה. יודגש כי יש קושי למדוד הצלחה במלחמה על התודעה, וחלק ניכר מהמאמצים בתחום זה הוא בבחינת "שלח לחמך". יחד עם זאת, בדיפלומטיה ציבורית יש חשיבות לקהל היעד אליו מופנים המסרים. במקרה של איראן, כאשר קהל היעד קרוב בתפיסותיו ובאמונותיו לתפיסות ולאמונות האיראניות, יש סיכוי רב יותר להצלחה.

אחד הביטויים לתקשורת האסטרטגית האיראנית נגד ארצות הברית היה בנובמבר 2018, על רקע ההכרזה האמריקאית על חידוש הסנקציות נגד איראן. בתגובה למסרים האמריקאים בנושא זה, הכריזו דובריה הרשמיים של איראן שצעדיה של ארצות הברית מהווים, הלכה למעשה, הכרזת מלחמה, וכי איראן שומרת לעצמה את הזכות להגיב עליהם. יושב ראש הפרלמנט האיראני (המג'לס), עלי לאריג'אני, אמר בהקשר זה כי "זה שמונים שנה שארצות הברית מתערבת בענייניה הפנימיים של איראן ומבצעת פשעים נגדה". שר ההגנה של איראן, אמיר חאתמי, הצהיר כי "נשיא ארצות הברית, דונלד טראמפ, ומזכיר המדינה של ארצות הברית, מייק פומפאו, משקרים כדי לפגוע באחדות העם האיראני". ממלא מקום מפקד משמרות המהפכה, חוסיין סלאמי, אמר כי "איראן מסוגלת לשלוט בנוכחותה של ארצות הברית במזרח התיכון", ומפקד משמרות המהפכה, מוחמד עלי ג'עפרי, הצהיר כי "ארצות הברית נמצאת בדעיכה ואיראן אינה מפחדת ממנה". מסרים תקיפים ומאיימים אלה גובו בתרגיל צבאי ("ולאית 97") מתוקשר של מערכות הגנה אווירית איראנית חדשות.¹⁰

¹⁰ "As US sanctions resume, Iran starts annual air defense drill", *Business Insider*, November 5, 2018, <https://read.bi/2Es9kbr>

השימוש האיראני בתקשורת אסטרטגית מול ארצות הברית החריף מאז כניסתו של דונלד טראמפ לתפקידו כנשיא ארצות הברית. בספטמבר 2017, לאחר שטראמפ האשים את איראן בהפרה של הסכם הגרעין, חשפה איראן, במהלך מצעד צבאי לרגל יום השנה ה-37 למלחמת איראן-עיראק, טיל בליסטי חדש בשם "ח'וראמשהר". חשיפת הטיל לוותה במסר לוחמני מצד נשיא איראן, רוחאני, שהצהיר כי בכוונת איראן להמשיך ולחזק את יכולותיה הצבאיות.¹¹ באוגוסט 2018 הציג שר ההגנה האיראני טיל בליסטי חדש.¹² לא מן הנמנע כי חשיפות האמל"ח המתקשרות נועדו, בין השאר, לאותת לממשל טראמפ על פוטנציאל ההיזק של מדיניותו, אם היא תוביל לעימות צבאי בין שני הצדדים.

לצד דובריה הרשמיים, נהנית התקשורת האסטרטגית האיראנית גם מתמיכה וסיוע של אישים בעלי מעמד והשפעה בארצות הברית עצמה, ובהם סייד חוסיין מוסאוויאן (Mousavian) מאוניברסיטת פרינסטון, וטריטה פארסי (Trita Parsi), העומד בראש "המועצה האמריקאית-איראנית". אישים אלה שימשו קודם לחתימה על הסכם הגרעין עם איראן תומכים חשובים בעמדות הנוחות למשטר האיראני, כולל במשא ומתן איתו.¹³ מוסאוויאן ופארסי ממשיכים גם בתקופת הנשיא טראמפ לבטא בפומבי עמדות התואמות את מדיניות המשטר האיראני, ובראשן ביקורת חריפה על מדיניות הממשל האמריקאי כלפי איראן. אישים אלה אמנם אינם פועלים באופן רשמי מטעמה של איראן, אולם עמדותיהם תואמות ככלל את השקפותיה, ועל כן התבטאויותיהם נותנות משנה תוקף ומחזקות את הלגיטימציה של העמדות האיראניות.

איראן עושה שימוש רב גם בדיפלומטיה ציבורית, קרי, ביכולתם של נציגיה הבכירים לנסות לשכנע קהלי יעד בצדקת תפיסת עולמה ולפעול בהתאם לאינטרסים שלה. זירות הלחימה המרכזיות של איראן במזרח התיכון – סוריה ועיראק – הן זירות שהשימוש בדיפלומטיה ציבורית בולט בהן במיוחד. הדיפלומטיה הציבורית האיראנית במדינות אלו, לצד כלים צבאיים ומדיניים נוספים שהיא עושה בהם שימוש, נועדה לשרת תכליות אסטרטגיות, כגון ייצוב גורמי כוח שהם בעלי ברית של המשטר האיראני, ובראשם משטר אסד בדמשק, ביסוס מרחב השפעה איראני-שיעי ודחיקת השפעות מתחרות (אמריקאיות, טורקיות, של מדינות המפרץ, רוסיות או סוניות, ואפילו של ישראל).¹⁴

11 רועי קייס, "התשובה לטראמפ: איראן חשפה טיל בליסטי חדש", Ynet, 22 בספטמבר 2017, <http://bit.ly/2XkU3At>

12 "איראן מציגה: טיל בליסטי חדש לטווח בינוני", Ynet, 13 באוגוסט 2018, <http://bit.ly/2GCDVoU>

13 Seyed Hossein Mousavian, "The Strategic Disaster of Leaving the Iran Deal", *Foreign Affairs*, May 10, 2018, <https://fam.ag/2XjctBL>

14 רוזימט, "איראן בעידן שלאחר המדינה האסלאמית", מל"מ, 23 בנובמבר 2017.

איראן הצליחה להגביל את ההשפעה האמריקאית בעיראק, לבסס נאמנויות פוליטיות וצבאיות כלפיה שם, תוך החלשת השלטון המרכזי והלאומיות העיראקית, ולאתגר את הממסד הדתי המקומי. דוגמה בולטת לדיפלומטיה הציבורית של איראן ניתנה ב־2014 וב־2015, כאשר מפקד "כוח קודס", סולימאני, ערך מסע פומבי מתוקשר עם לוחמיו בסוריה ובעיראק, שנועד להבליט את המנהיגות הצבאית של איראן ואת היותה חלק טבעי מהמאבק של כוחות מקומיים באסלאם הסוני הקיצוני. איראן מקפידה מאז להבליט באמצעי התקשורת שלה את התפקיד המייצב החשוב שהיא ממלאת במרחב, לרבות הישגיה הצבאיים במערכה נגד דאעש.

לעומת זאת, הדיפלומטיה הפומבית האיראנית נחלה הצלחה חלקית בלבד בסוריה, שם נאלצה איראן להסתמך במידה רבה יותר על לחימה צבאית קונבנציונלית. הסיבות לכך הן המספר המצומצם של שיעים במדינה והמתיחות העדתית השוררת בה(כמו גם בתימן ובבחריין), המגבילה את יכולת ההשפעה הרעיונית, התרבותית והדתית של איראן.¹⁵ בהקשר זה בולטים המאמצים האיראניים להדגיש באמצעי התקשורת את תפקידה של איראן כמגינת האוכלוסייה השיעית והמקומות הקדושים לשיעים, כמו מתחם קבר א־סיידה זיינב בדמשק, או העידוד באמצעי התקשורת לשיעיזציה של המרחב הציבורי.¹⁶

יצוין, בהקשר זה, כי קשה להעריך במדויק את ההשפעה הקונקרטית של לוחמת המידע האיראנית יחסית למאמצים אחרים שאיראן משקיעה במקביל. יחד עם זאת, סביר להניח שבמדינות שבהן המרקם העדתי והדתי מאפשר זאת (למשל, מדינות שיש בהן אוכלוסייה שיעית או פרו־איראנית), יש יתרון למאמצים "רכים" בתחום לוחמת המידע.

הדיפלומטיה הפומבית של איראן בלבנון באה לידי ביטוי בניסיון להצטייר כמי שבכוונתה להחליף את ערב הסעודית בתמיכה הכלכלית והצבאית בצבא הלבנוני. המאמץ האיראני בתחום זה נתמך בהצהרות פומביות רשמיות, בביקורים רשמיים של אישים רמי דרג ובסיקור תקשורתי של העמדה האיראנית בכלי התקשורת הפרו־איראניים בלבנון. מטרת המאמץ האיראני היא לא רק לתמוך בדימויה ובמעמדה של איראן, אלא גם לנגח את ערב הסעודית, לתקוע טריז בינה ובין בעלי בריתה בלבנון ולאותת לארצות הברית על משקלה הגדל של איראן באזור. בד בבד, מאמצי ההשפעה האיראניים על התודעה בלבנון נהנים מהדומיננטיות של ארגון חזבאללה בזירה הפנימית, ובמיוחד מההגמוניה המוחלטת שלו בקרב הקהילה השיעית במדינה.

15 Robinson, Helmus, Cohen, Nader, Radin, Magnuson and Migacheva, *Modern Political Warfare: Current Practices and Possible Responses*.

16 מכון ממר"י, "השיעיזציה בסוריה: ציון העשורא' בדמשק בהיקף חסר תקדים", 16 בנובמבר 2014, <http://bit.ly/2U1Ctzu>

התקשורת האסטרטגית האיראנית מול ישראל היא חלק ממכלול רחב יותר של מאמצים המוכפפים ליעדי העל של המשטר האיראני,¹⁷ ובראשם החלשת מדינת ישראל עד כדי השמדתה ובלימת המאמצים והמהלכים הישראלים נגד איראן.¹⁸ דובריה הרשמיים של איראן משתמשים ברטוריקה מאיימת כלפי ישראל, שלעיתים מגובה בהפגנת כוח צבאי (כגון תרגילים או מפגנים צבאיים), לצורך העברת מסרי הרתעה וכחלק מהשאיפה ליצור בהלה בקרב הציבור הישראלי.

רכיב משמעותי בתקשורת האסטרטגית האיראנית כלפי ישראל הוא ארגון חיזבאללה. חיזבאללה נהנה משליטה בערוצי תקשורת שונים ומגוונים בלבנון, המשמשים אותו לצורך העברת מסרים למקבלי ההחלטות בישראל ולציבור הישראלי. יתרה מכך, מזכ"ל הארגון, חסן נסראללה, מקפיד על נאומים פומביים וטלוויזיוניים עיתיים, שבהם הוא משלב מסרים בתחומי מדיניות הפנים והחוץ. מסרים אלה משרתים את סדר היום האיראני, וכוללים מסרי הרתעה כלפי ישראל והשחרת דימויה, לרבות על ידי ציורה כפועלת לערעור היציבות באזור, או כמשרתת את האינטרסים של ארצות הברית.

מבצעי השפעה בסייבר¹⁹

בין הכלים העומדים לרשותה של איראן בתחום לוחמת המידע בולטים הכלים הטכנולוגיים שמציעה רשת האינטרנט, התופסים כיום מקום מרכזי מבעבר. איראן עושה שימוש בלוחמת מידע בסייבר כדי להמחיש לאויביה שביכולתה לפגוע ב"בטן הרכה" שלהם, כלומר במרקם החיים האזרחי במדינותיהם.

גם בהקשר של מבצעי השפעה באמצעות מידע בסייבר קשה לטעון להצלחה ולהוכיח אותה, על אחת כמה וכמה כשמדובר בפרק זמן קצר, ולכן המטרה במאמר זה היא להציג את מאמצי איראן בתחום זה כפי שנחשפו לאחרונה. סביר להניח שנעשו מאמצים איראניים חשאיים נוספים שטרם התגלו.

17 נדבך חשוב נוסף במאמץ התודעה האיראני מול ישראל הינה התעמולה האנטי ישראלית בכלי התקשורת והתרבות הפופולרית. תעמולה זאת כוללת תכנים, כגון ביקורת על מדיניותה האזורית של ישראל, ובפרט כלפי הפלסטינים, הכחשת השואה והעצמת האיום כביכול מצידה של ישראל על יציבות המזרח התיכון וביטחונו. דוגמה לגוף הפועל להפצת תעמולה אנטי ישראלית הוא "ארגון האומנות והתקשורת OWJ", שהינו גוף בעל זיקה למשמרות המהפכה האיראניים. ראו: <http://bit.ly/2BQr6Dp>

18 מאיר ליטבסק, "ישראל ואיראן – האיבה האידיאולוגית ושורשיה", **עיונים בתקומת ישראל**, כרך 14, עמ' 367–369, <http://bit.ly/2XIZlfo>

19 מאמץ השפעה ו/או תודעה בסייבר הינו מאמץ שתכליתו לשנות דעות, החלטות ו/או התנהגויות של קהל יעד. ראו, בהקשר זה, דוח של חברת "FireEye" "Suspected Iranian Influence Operation: Leverages Network of Inauthentic News Sites & Social Media Targeting Audiences in US, UK, Latin America, Middle East", *FireEye Intelligence*, August 21, 2018, <http://bit.ly/2SVxwMc>

איראן ניצלה את הביקורת במערב ומבית על מדיניותו האזורית של יורש העצר הסעודי, מוחמד בן סלמן, לצורך הפצת שמועות שקריות ברשת על מותו ועל הרצון להחליפו, וזאת כחלק ממאבקה בערב הסעודית – יריבתה המרכזית במרחב המזרח תיכוני. כמו כן, בעקבות רציחתו של העיתונאי הסעודי חשוקג'י בקונסוליה הסעודית בטורקיה באוקטובר 2018,²⁰ הפעילה איראן "בוטים", אתרי חדשות מזויפים ופרופילי "טוויטר" מזויפים להפצת מידע שקרי ולהעצמת הלחץ הציבורי על ערב הסעודית, וכן לפגיעה ביחסיה של הממלכה עם ארצות הברית.²¹

ביטוי עדכני נוסף לפעילות התודעה של איראן ברשת האינטרנט, המכוונת לקהל הישראלי, הוא אתר "תל אביב טיימס", שנחשף על ידי חברת האבטחה הישראלית "קלירסקיי".²² האתר כלל תכנים עדכניים, שהועתקו לרוב

ממקורות חדשותיים בישראל, בהם נערכו התאמות לצורך תיאור ההתפתחויות המדווחות ומסגורן לפי יעדיה של המדיניות האיראנית כלפי ישראל. הפעלת האתר נועדה להשיג מספר מטרות יומרניות מבחינתה של איראן, שספק רב אם הושגו בפועל. מדובר בהשגת "דריסת רגל" בשיח הציבורי בישראל, בשיבוש שגרת החיים במדינה ובפגיעה באמון הציבור בכלי התקשורת הישראליים. בין הדוגמאות הרבות באתר לניסיונות להשפיע על תודעת הקהל הישראלי בולטים תיאורו של חיבאללה כ"ארגון" במקום "ארגון טרור שיעי", ההפרזה בהישגיו הצבאיים של משטר אסד בלחימה הפנימית בסוריה, ותיאורו של צה"ל כמי ש"חושש" מתגובת איראן על רקע העימות בין ישראל לאיראן בסוריה.

איראן מפעילה כלפי ישראל מספר גופי סייבר באמצעות

ארגוני הביטחון והמודיעין שלה, וכן על ידי חברות בנות בעלות זיקה למשטר. גופים אלה עורכים מבצעי השפעה בזמני מתיחות אזורית או בימי ציון סמליים, כגון יום ירושלים האיראני, הכוללים השחתת אתרים ישראלים.

מאמצים איראניים נרחבים מתקיימים גם נגד ארצות הברית באמצעות אתרי חדשות ופרופילי מדיה חברתית מזויפים. חברות אבטחת מידע וחברות טכנולוגיה חשפו

נחשפה פעילות תודעה רחבת היקף של איראן, שכוונה בעיקר להשפיע על הציבור האמריקאי. מטרותיה היו החרפת הפילוג הפנימי בארצות הברית בין קבוצות חברתיות שונות, שיפור דימויו של המשטר האיראני והגברת הלגיטימיות של מדיניותו בעיני דעת הקהל האמריקאית.

20 BBC news, "Jamal Khashoggi: All you need to know about Saudi journalist's death", December 11, 2018, <https://bbc.in/2BOJXyC>

21 Jack Stubbs Katie Paul, Tuqa Khalid, "Fake news network vs bots: the online war around Khashoggi killing", November 1, 2018, <https://reut.rs/2GHv4Cj>

22 שגיא כהן, "זה לא אתר ישראלי, זאת תעמולה איראנית", Ynet, 6 בספטמבר 2018, זמין ב-<http://bit.ly/2SX1pMc>

במהלך חצי השנה האחרונה פעילות תודעה רחבת היקף של איראן, שכוונה בעיקר להשפיע על הציבור האמריקאי. פעילות זו כללה מספר רב של אתרי חדשות מזויפים, למעלה ממיליון "ציוצים" שנוצרו על ידי חשבונות מזויפים, ועשרות פרופילי "פייסבוק" מזויפים. מטרותיה היו החרפת הפילוג הפנימי בארצות הברית בין קבוצות חברתיות שונות (ליברלים-שמרנים, שחורים-לבנים, תומכי טראמפ-מתנגדיו), שיפור דימויו של המשטר האיראני והגברת הלגיטימיות של מדיניותו בעיני דעת הקהל האמריקאית, וכן ניסיון לבסס נוכחות ברשת, שבאמצעותה תוכל איראן לעשות שימוש בעתיד. התכנים שנחשפו עסקו, ככלל, בסוגיות המצויות במוקד סדר היום האמריקאי. דוגמאות בולטות לכך הן כתבות בנושאים רגישים וטעונים מבחינה ציבורית, כגון גזענות, קווי מדיניות שנויים במחלוקת של הנשיא טראמפ, אלימות משטרתית ועוד. הכתיבה על נושאים אלה הותאמה לקהלי היעד של הפלטפורמות השונות, ונראה שנועדה להתסיס, להקצין עמדות ולעורר שיח מתלהם. התכנים שעסקו בסוגיות הנוגעות למזרח התיכון הכילו ביקורת נוקבת על מדיניות ארצות הברית, ישראל וערב הסעודית, לצד סיקור אוהד מבחינתה של איראן של ההתפתחויות בתימן, בלבנון, בסוריה ובעיראק.²³

חשיפת פעילות התודעה האיראנית גררה שיח תקשורתי שלילי רב נגד איראן, שחייב את דובר המשלחת האיראנית לאו"ם להכחיש את הטענות נגדה ולהצהיר כי מדובר בביטוי נוסף למאמץ האמריקאי להביא לשינוי המשטר באיראן.²⁴ מסר דומה ביטאו דובריו הרשמיים של המשטר מספר רב של פעמים בשלהי 2018, על רקע המחאה הפנימית באיראן.²⁵

23 Daphne Ringuet, "Iran has its own fake news farms, but they're complete", *Wired*, amateursm, 25 October 2018, <http://bit.ly/2SZJEM7>

24 Jason Rezaian, "Iran is Spreading Lies on Social Media. There's an Easy Way to Stop them", *The Washington Post*, August 23, 2018, <https://wapo.st/2Gik48j>

25 אמירות אלו מצטרפות לטענות של דוברים רשמיים נוספים של המשטר האיראני, המאשימים את ארצות הברית וערב הסעודית בהסתת מיעוטים אתניים ברחבי המדינה ובתמיכה כלכלית בהם, מתוך ניסיון לפגוע ביציבות המשטר: <http://bit.ly/2GWeCxu>. המחאה באיראן ב-2018 היוותה זרז גם להחרפת המאבק התודעתי בין המשטר ובין מתנגדיו מבית. כך, בעוד שאיראן עושה שימוש רחב בכלי מדיה חברתית וברשת האינטרנט בכלל כדי להעצים את מסריה הרשמיים, היא הגבילה בחודשים האחרונים את יכולת אזרחיה לעשות שימוש באינטרנט כדי להשמיע את קולם (חסימת "טלגרם", האטת מהירות גלישה). מגבלות אלו, שגררו צעדי ענישה מצד ארצות הברית, הן ביטוי לניסיון הגובר והולך של המשטר האיראני להתמודד עם המחאה הפנימית על ידי עיצוב תכנים ומסגרות השיח הציבורי והתקשורתי באיראן. המאמץ כולל גם מעצר של אזרחים איראנים הפעילים ברשתות חברתיות וניסיון של גופי המשטר להתחרות בהם בהפצה ובהטמעה של תכנים פומביים. המאמץ התודעתי של המשטר האיראני כלפי הזירה הפנימית כולל לא רק נדבך של התמודדות עם יריביו, אלא גם נדבך משמעותי יותר, של שימור וחיווק הלגיטימיות של המשטר והצדקת מעורבותו באזור – נדבך שחשיבותו גברה ככל שאיראן הגבירה את מעורבותה זאת.

מאמצי התודעה האיראניים בסייבר, שנחשפו לאחרונה, אמנם הצביעו על הפגיעות הרבה של ישראל וארצות הברית לניסיונותיה של איראן לזהם את השיח הציבורי, אולם גם הבליטו את האפקטיביות המוגבלת שלהם במאמציהם לשנות את דעת הקהל, לא כל שכן להניע פעילות פוליטית פר־איראנית.

מספר שבועות לפני הבחירות בישראל בשנת 2019 דווח בתקשורת בישראל על כך שהטלפון הסלולרי של ראש מפלגת "כחול-לבן" בני גנץ נפרץ על ידי איראן וכי תוכן הטלפון נמצא בידה. על אף שאיראן לא פרסמה את התוכן שהשיגה, ואף הכחישה את עצם הדבר, עשו יריביו הפוליטיים של גנץ עשו שימוש בפריצה האיראנית כדי לנסות לפגוע בדימויו של גנץ באמצעות היותו בלתי כשיר, לכאורה, לשמש כראש ממשלה משום שהוא יהיה נתון לסחיטה מצד איראן.²⁶

בעוד השיח התקשורתי והציבורי בישראל דן בהשלכות הפריצה על מועמדותו של גנץ, לא נשאלה השאלה האם המדובר במבצע השפעה איראני שנועד להשפיע על הבחירות בישראל?

כאמור, פעילות איראנית במימד הסייבר לצרכי השפעה על הציבור הישראלי הייתה מוכרת תקופה ארוכה לפני הבחירות. על אף שלאיראן אינטרס בפגיעה בטוהר הבחירות ובזיהום השיח הפוליטי לא זוהתה חריגה בדפוסי פעילותה במהלך מערכת הבחירות. גם היקפי ומאפייני השיח ברשתות החברתיות לאחר שנועד דבר הפריצה לא השתנו ובוודאי שהדבר אינו מזכיר במאפייניו את השיח שהתקיים ברשתות החברתיות בארה"ב בעקבות המעורבות הרוסית. לכן, ייתכן שמעורבות האיראנית לתכלית ריגול יצרה – בסיוע כוחות פנימיים – השפעה על הבחירות גם מבלי שאיראן כיוונה לכך כלל.

סיכום

מאמר זה הציג את השימוש שעושה איראן בלוחמת מידע ככלי חשוב להשגת יעדיה במזרח התיכון. המאמר לא בחן את מידת ההצלחה של מאמצים אלה, אלא שם דגש על המטרות שמאחוריהם ועל השיטות בהן איראן פועלת כדי לקדם.

חוויית ותפיסות מוֹשָׁרֶשׁות באיראן, כגון החשש מעימות נוסף בסגנון מלחמת עיראק-איראן והחשש ממעורבות זרה, ביססו לאורך השנים את זירת לוחמת המידע כזירה מרכזית לפעילות האיראנית. מרחב הסייבר מגלם מבחינה זאת פוטנציאל רב, הן לנוכח מאפייניו התואמים את מאפייני הפעולה המועדפים על ידי איראן (כמו חשאיות ועימות עקיף), והן משום שיריביה של איראן עדיין מתקשים לפתח תפיסה ויכולות מגננה העונות על פעילותה בתחום התודעה. יחד עם זאת, כפי שנסקר במאמר, לוחמת

26 אורי ברקוביץ, "מומחי סייבר יש חשש שיופץ מידע שקרי, כביכול כזה שהופיע בטלפון של גנץ, כדי להשפיע על הבחירות", **גלובס**, 16 במרץ 2019, <https://www.globes.co.il/news/article.aspx?did=1001278223>

המידע האיראנית כשלעצמה מוגבלת לפי שעה ביכולתה לשרת את יעדיה של איראן. זו נזקקת להמשך ההישענות על כלים צבאיים ומדיניים "מסורתיים". הייחודיות של איראן בתחום לוחמת המידע והמערכה על התודעה היא התנהגותה במאפיינים מעצמתיים, למרות היותה כוח אזורי בלבד, ותעוזתה לפעול מול מעצמות כמו ארצות הברית, תוך שימוש נרחב במדיה החברתית.

ישראל אינה נמצאת במוקד סדר היום של מאמצי התודעה האיראניים, אך נכון יהיה שתגלה לא רק ערנות לקיומם, אלא גם תפעל לסיכולם, או לכל הפחות להפחתת מידת הסכנה הגלומה בהם. כל מאמץ ישראלי לצמצם את השפעתה האזורית של איראן יצטרך לכלול נדבכים התקפיים והגנתיים שיתמודדו עם איום התודעה האיראנית, ולו לנוכח החשיבות הרבה שאיראן מעניקה להם כחלק מפעילותה באזור. נדבכים כאלה יכולים לכלול, למשל, מבצעים נגד פרסום תכנים איראניים שקריים (כמו חשיפת פלטפורמות או תכנים, חסימת שידורים טלוויזיוניים), ומנגד, קידום תכנים אנטי איראניים לביסוס נרטיב מתחרה לנרטיב אותו איראן מעוניינת לקדם. בנוסף לכך, ניתן וכדאי לנצל את מאמצי התודעה האיראניים לחיזוק הלגיטימציה של הפעילות הישראלית נגד איראן, על ידי הצגתם כביטוי נוסף לפעילות האיראנית השלילית באזור.